

Nazizmin Kaynakları*

Ludwig von Mises

1. Eski Rejim ve Liberalizm

Nazizmin *eski rejimin* mentalitesinin veya siyasalarının bir devamı yahut bir canlanması veyahut "Prusya ruhunun" teşhiri (display) olduğuna inanmak temel bir hatadır. Nazizmdeki hiçbir şey, eski Alman tarihindeki fikirlerin ve müesseselerin akışının devamı değildir. Ne Nazizm ve ne de Pan Germanizm –ki Nazizm buradan türer ve bunun tabii evrimini temsil eder– I. Frederick William'ın veya "büyük" olarak vasıflandırılan II. Frederick'in Prusyanizminden türemektedir. Pan-Germanizm ve Nazizm asla Brandenburg'un seçmenlerinin ve Prusya'nın ilk dört kralının siyasasını restore etmeye niyet etmedi. Onlar, bazen, kayıp eski Prusya cennetine dönmeyi gayretlerinin hedefi olarak tasvir ettiler; fakat bu sadece günün kahramanlarına tapan kamuya (halka) yönelik bir propaganda malzemesiydi. Nazizmin programı geçmişteki bir şeyin restore edilmesini değil, fakat, yeni ve işitilmemiş bir şeyin tesis edilmesini hedefler.

Hohenzollern Hanedanının eski Prusya Devleti Fransızlar tarafından Jena ve Arestädt meydan muharebelerinde (1806) tamamen tahrip edilmişti. Prusya Ordusu, Prenzlau ve Ratkau'da teslim oldu, daha önemli şehirlerin ve kalelerin garnizonları

tek kurşun atmadan teslim oldu. Kral, Rus Çarına sığındı; Çarın aracılığı yalnızca Kralın memleketinin muhafazasını sağladı. Fakat eski Prusya devleti bu askerî hezimetten çok önce içten çökmüştü; Napolyon öldürücü darbeyi indirdiğinde çoktan çözülmüş ve çürümüştü. Çünkü, üzerine kurulduğu ideoloji bütün gücünü kaybetmişti; liberalizmin yeni fikirlerinin saldırısı tarafından parçalanmıştı.

Egemen yönetimleri Teutonik (Cermen) milletin Kutsal Roma İmparatorluğu'nun enkazları üzerine kurulmuş bütün diğer prenslikler ve düklikler gibi, Hohenzollern de kendi bölgelerini, sınırlarını şiddet, hile ve aile anlaşmaları yoluyla büyütme çalıştığı bir aile emlakı olarak gördü. Mülklerinde yaşayan insanlar, emirlerine itaat etmek zorunda olan tebaaydı. Onlar, toprağın ekleriydi, *ad libitum* (istenildiği, arzu edildiği kadar) iş yapma (meşgul olma) hakkına sahip egemenin (ruler) mülkiyetiydi. Onların mutlulukları ve refahları ilgi konusu değildi.

Şüphesiz, kral tebaasının refahıyla/sadetiyle ilgiliydi. Fakat, bu ilgi sivil (siyasî) yönetimin amacının insanları müreffeh hâle getirmek olduğu inancı üzerine kurulu bir ilgi değildi. On sekizinci asır Almanyası'nda bu fikirler gülünç(saçma) sayıldı. Kral, köylülerin ve kasaba halklarının servetlerini art-

tırmaya istekliydi, çünkü onların geliri kralın gelirlerinin çıkartılabileceği kaynaktı. Kral, tebaasıyla değil, vergi ödeyenlerle ilgilenmekteydi. Ülkeyi yönetmesinden gücünü ve ihtişamını arttıracak araçları çıkartmak istedi. Alman prensleri, Batı Avrupa'nın, Fransız ve İngiliz krallarına, kuvvetli orduların ve donanmaların muhafazası için kaynak sağlayan zenginliğine gıpta ettiler. Prensler, vergi geliri elde etmek için ticareti, madenciligi ve tarımı teşvik etti. Mamafih, tebaa sadece hâkimiyet sahiplerinin oyununda rehineydi.

Fakat, bu tebaanın tavrı On Sekizinci Yüzyılın sonlarında büyük ölçüde değişti. Almanya'ya Batı Avrupa'dan yeni fikirler girmeye başladı. Prenslerin Tanrı vergisi otoritesine sorgusuz sualsiz itaat etmeye alışmış insanlar, ilk defa özgürlük, self determinasyon, insan hakları, parlamento, anayasa gibi kelimeler işitmeye başladı. Almanlar tehlikeli parolalarını anlamlarını öğrendi.

Toplumun yapısını dönüştüren ve krallığın ve kraliyet metreslerinin yönetiminin yerine halkın yönetimini ikame eden büyük liberal düşünce sisteminin gelişmesine hiçbir Alman, herhangi bir katkıda bulunmadı. Onu geliştiren iktisatçılar, filozoflar ve sosyologlar İngilizce ve Fransızca düşündü ve yazdı. On Sekizinci Yüzyılda Almanlar, bu İngiliz, İskoç ve Fransız yazarların eserlerinin okunabilir bir çevirisini gerçekleştirmeyi bile başaramamışlardı. Alman idealist felsefesinin bu alanda hâsıl ettikleri, çağdaş İngiliz ve Fransız düşüncesiyle karşılaştırıldığında, gerçekten, çok fakir görünür. Fakat, Alman entellektüeller, Batılı özgürlük ve insan hakları kavramlarını heyecanla kabul etti. Alman klâsik edebiyatı bu kavramlarla doludur ve büyük Alman kompozitörleri özgürlüğe övgüler ihtiva eden müzikler yapmışlardır. Frederick Schiller'in şiirleri, oyunları ve diğer eserleri başlangıcından sonuna bir özgürlük ilâhisidir. Schiller tarafından yazılan her keli-

me Almanya'nın eski politik sistemine bir darbeydi; Schiller'in eserleri hemen hemen onun eserlerini okuyan veya oyunlarını izleyen bütün Almanlar tarafından coşkuyla karşılandı. Şüphesiz, bu entellektüeller sadece bir azınlıktı. Kitleler kitapları ve tiyatroları bilmiyordu. Onlar doğu eyaletlerinin fakir serfleriydi, Katolik ülkelerin, yalnızca kendilerini Karşı- Reformasyonun sıkı pençesinden yavaş yavaş kurtarmayı ancak başarmış sakinleriydi. Daha ileri batı kısımlarında bile, şehirlerde bile, hâlâ okuyamayan, yazamayan veya yarı okur-yazar insanlar mevcuttu. Bu kitleler hiçbir politik meseleyle alâkalı değildiler; şuursuzca (blindly) itaat etmekteydiler; çünkü kilise onları böyle tehdit ettiğinden, cehennem cezasına çarptırılma korkusu içinde ve daha büyük bir korku olan polis korkusu içinde yaşadılar. Alman medeniyetinin ve Alman kültürel hayatının sınırlarının dışındaydılar; sadece bölgesel diyalektlerini biliyorlardı ve Alman edebî lîsânını veya bir başka diyalekti konuşan biriyle pek konuşmazlardı. Fakat, bu gelişmemiş insanların sayısı gittikçe azalıyordu. Ekonomik refah ve zenginlik yıldan yıla yayılıyordu. Gitgide daha fazla insan, gıda ve barınak yanında başka şeylere de ilgi göstermelerine ve boş vakitlerini içki içme dışındaki şeylere tahsis etmelerine imkân veren bir yaşama standardına ulaştı. Sefâletten çıkan ve medenî topluma katılan herkes liberal oldu. Ufak bir prensler grubu ve onların aristokratik uşakları hariç, pratik olarak, siyasal meselelerle ilgilenen herkes liberaldi. O günlerde Almanya'da yalnızca liberaller ve kayıtsızlar vardı; fakat liberallerin sıraları büyürken kayıtsızların sıraları (safları) mütemediyen küçüldü.

Bütün entellektüeller, Fransız Devrimi'ne sempati duydu. Jakobenlerin terörizmini hor gördüler, fakat büyük reformu şaşmaz şekilde tasvip ettiler. Napolyon'un şahsında bu reformları koruyacak ve tamamlayacak bir

kişi gördüler ve –Beethoven gibi- (Napolyon) özgürlüğe ihanet edip, kendini imparator yapar yapmaz, ondan soğudular. Daha önce hiçbir ruhî/ manevî hareket bütün Alman halkı arasında kabul görmemişti ve daha önce Alman halkı his ve fikirlerinde hiç birleşmemişti. Gerçekte, Almanca konuşan ve İmparatorun prenslerinin, rahiplerinin, kontlarının ve şehir aristokratlarının tebaası olan insanlar, Batıdan gelen yeni fikirleri kabul etmeleriyle bir millet- Alman milleti olmuşlardı. Ancak bundan sonra daha önce mevcut olmayan bir şey var oldu: Bir Alman kamuoyu, bir Alman halkı, bir Alman edebiyatı, bir Alman anavatanı. Almanlar, şimdi mektepte okudukları eski yazarların manasını anlamaya başlamışlardı. Şimdi, tarihlerini, prenslerin toprak ve vergi geliri için yaptıkları mücadeleden daha fazla bir şey olarak algılamaya başlamışlardı. Yüzlerce dar kafalı lordun tebaası, Batılı fikirleri kabul yoluyla, şimdi Alman olmuştu.

Bu yeni hava prenslerin tahtlarını üzerine kurdukları temelleri –bir grup imtiyazlı ailenin despotik yönetimini kabul etmeye hazır tebaanın geleneksel sadakati ve itaati- sarstı. Almanlar artık parlâmenter yönetim ve insan haklarıyla donanmış bir Alman devleti hayâl etmekteydi. Mevcut Alman devletlerini umursamadılar. Kendilerini, Fransa'dan ithal edilen yeni icat kelime “vatansever”le isimlendiren Almanlar despotik yönetimi ve despotik istismarın makamlarını küçümsediler. Tiranlardan nefret ettiler. En güçlü ve bundan dolayı Alman özgürlüğüne yönelik en büyük tehlike olmasından ötürü, en fazla Prusya'dan nefret ettiler.

Ondokuzuncu Asrın Prusyalı tarihçilerinin gerçekleri büyük ölçüde görmezden gelecek parlattıkları Prusya miti, II. Frederick'in, çağdaşları tarafından takdim edildiği gibi –Almanya'nın büyüklüğünün şampiyonu, Almanya'nın birliğe ve güce kavuşmasının kah-

ramanı, ülkenin kahramanı- olduğuna inanmamıza sebep olacaktı. Hiçbir şey gerçekten bu kadar uzak olamazdı. Savaşçı kralın askerî kampanyaları yalnızca hanedanı düşünen Brandenburg hanedanının, sâhip olduklarını arttırma yolunda çağdaşlarına karşı yürütülen kampanyalardı. (Almanlar), onun stratejik kabiliyetlerine hayrandılar, fakat Prusya rejiminin zalimliklerinden nefret ettiler. Frederick'in hâkimiyet alanında onu öven herkes, bunu, mecburiyetten, bütün düşmanlarına sert bir intikamla yönelen bir prensin infialinden kaçınmak için yaptı. Prusya dışındaki insanlar onu övdüğünde de, övgülerinde, kendi yöneticilerine yönelik eleştirileri gizliyorlardı. Dar kafalı prenslerin tebaaları bu ironiyi kendilerinin daha küçük Nero'larını ve Borgia'larını kötölemenin en az tehlikeli yolu buldular. Onun askerî kazanımlarını övdüler, fakat, kendilerinin onun kapisleri ve zulmü altında bulunmamakla şanslı olduğunu düşündüler. Frederick'i, yalnızca, kendi iç (mahallî) tiranlarıyla dövüştüğü sürece tasvip ettiler.

Onsekizinci Asrın sonunda Alman kamuoyu eski rejime, Fransa'da devrim arifesinde olduğu gibi, birleşik hâlde karşıydı. Alman halkı Rhine'in batı kısmının Fransa tarafından ilhak edilmesine, Avusturya ve Prusya'nın püskürtülmesine, Kutsal İmparatorluğun parçalanmasına ve Rhine Konfederasyonu'nun kurulmasına kayıtsızlıkla şahit oldu. Almanlar Fransız fikirlerinin nüfuzu tarafından ülkelerinin devletlerine empoze edilen reformları alkışlarla karşıladılar. Napolyon'a büyük bir general ve yönetici olarak daha önce Prusya'nın Frederick'ine hayran oldukları gibi hayran oldular. Almanlar, Fransızlardan nefret etmeye ancak –İmparatorun Fransız tebaası gibi- en sonunda, savaşların sonsuz yüklerinden bizar oldukları zaman başladılar. (Napolyon'un) Büyük Ordusu Rusya'da bozguna uğradığı zaman, insanlar,

Napolyon'u bitiren kampanyalara, sadece bu bitişin parlâmenter yönetimin kurulmasıyla sonuçlanacağını umdukları için, alâka gösterdiler. Sonraki hadiseler bu hayali dağıttı ve 1848 ayaklanmasına yol açan devrimci hava yavaş yavaş gelişti.

Günümüzde mevcut milliyetçiliğin ve Nazizmin köklerinin Romantiklerin yazılarında, Heinrich von Kleist'in oyunlarında ve Napolyon'a karşı nihaî mücadeleye eşlik eden siyasî şarkılarda bulunduğu ileri sürülmüştür. Bu da bir hatadır. Romantiklerin sofistike eserleri, Kleist'in oyunlarının titiz duyularını (feelings) ve özgürlük (kurtuluş) savaşlarının vatansever şiirleri halkı fark edilir derecede etkilemedi; ve ortaçağ kurumlarına dönüşü tavsiye eden yazarların felsefi ve sosyolojik denemeleri muğlak (anlaşılması güç) bulundu. İnsanlar Ortaçağlarla değil Batı'nın parlâmenter faaliyetleriyle ilgiliydi. Romantiklerin değil Goethe ve Schiller'in kitaplarını okudular; Kleist'in değil Schiller'in piyeslerine gittiler. Schiller milletin tercih ettiği şair oldu; Almanlar onun özgürlüğe heyecanlı bağlılığında, politik ideallerini buldular. Schiller'in yüzüncü (doğum) yıldönümü, Almanya'da o zamana kadar vuku bulan en etkili siyasî gösteriydi. Alman milleti Schiller'in fikirlerini, liberal fikirleri takipte birleşmişti.

Alman halkının özgürlük davasını terk etmesini sağlamak için gösterilen bütün çabalar başarısız oldu. Düşmanların öğretilerinin hiçbir etkisi yoktu. Metternich'in polisi boşu boşuna yükselen liberalizm dalgasıyla boğuştu.

Ancak Ondokuzuncu Asrın sonraki onyıllarında liberal fikirlerin hâkimiyeti/popülaritesi sarsıldı, ortam devletçilik (etatizm) doktrinlerinden etkilendi. Etatizm –onunla daha sonra meşgul olacağım– bir sosyo-politik fikirler sistemidir, ki bu sistemin –tavsiye ettiği siyasaların teknik karakteri bakımından-

bir ölçüde haklı olarak neo-Merkantalizm olarak adlandırılabilir olmasına rağmen, eski tarihte bir karşılığı yoktur ve eski düşünme yollarıyla rabitası (bağı) da mevcut değildir.

2. Alman Liberalizminin Zayıflığı

Aşağı yukarı Ondokuzuncu Asrın ortalarında siyasal meselelerle ilgilenen Almanlar liberalizme katılmakta birleşmiştiler. Fakat, Alman milleti absolutizmin boyunduruğunu atmakta ve demokrasiyi ve parlâmenter yönetimi kurmakta başarılı olamadı. Bunun sebebi neydi?

Önce Almanya'nın şartlarını benzer bir durumda olan İtalya'nın şartlarıyla karşılaştıralım. İtalya da liberal kafalıydı, fakat İtalyan liberalleri kudretsizdi. Avusturya ordusu her devrimci isyanı bastırarak kadar kuvvetliydi: Bir yabancı ordu İtalyan liberalizmini kontrol altında tuttu; diğer yabancı ordular İtalya'yı bu kontrolden kurtardı. Solferino'da, Königgrätz'da ve Fransız Marnesi'nin eteklerinde Prusyalılar, İngiliz ve Fransızlarla, İtalya'yı Habsburglardan bağımsızlaştıran muharebeler yaptılar.

İtalyan liberalizminin Avusturya Ordusu'yla baş edecek güce sahip olmaması gibi, Alman liberalizmi de, Avusturya ve Prusya ordularıyla mücadele etmeye muktedir değildi. Avusturya ordusu, esas itibarıyla, Alman olmayan askerlerden müteşekkildi. Şüphesiz, Prusya Ordusu'nun saflarında ağırlıklı olarak Almanca konuşan erkekler vardı; Polonyalılar, diğer Slavlar ve Litvanyalılar yalnızca birer azınlıktı. Fakat, Almanca'nın diyalektlerini konuşan bu insanların büyük bir bölümü toplumun henüz siyasî olaylara ilgi duymayan katmanlarından devşirilmişti. Doğu eyaletlerinden, Elbe nehrinin doğu kıyılarında gelmişlerdi. Çoğunun okuma yazması yoktu ve entellektüellerin ve şehir halklarının men-

talitesinden habersizdi. Yeni fikirler hakkında hiçbir şey işitmemişlerdi; köylerinde idarî ve hukukî iktidar sahibi olan ve kendisine vergi verdikleri ve corveé (ücretsiz işgücü) borçlu oldukları ve hukukun meşru amiri (overlord) olduğunu kabul ettikleri Junkerlere itaat alışkanlığı içinde büyümüşlerdi. Hemen hemen serf konumundaki bu kimseler halka ateş açma emrine itaat etmemeye muktedir değildi. Prusya Ordusu'nun En Yüksek Savaş Lordu (Supreme War Lord) onlara güvenebilirdi. Bu insanlar ve Polonyalılar 1848 Prusya Devrimi'ni püskürten müfreze-leri teşkil ettiler.

Bunlar, Alman liberallerini davranışlarını sözlerine uymaktan alıkoyan (böyle yapmalarını engelleyen) şartlardı. Refahın ve eğitimin gelişmesinin bu geri insanları liberalizm safalarına getirmesine kadar beklemeye zorlandılar. O zaman, liberalizmin zaferinin gelmek zorunda olduğuna kaniydiler. Zaman bunun için çalıştı. Fakat, maalesef, hadiseler bu beklentileri boşa çıkardı. Liberalizmin zafer kazanmasından önce liberalizmin ve liberal fikirlerin – sadece Almanya'da değil, fakat her yerde– diğer fikirler tarafından alaşağı edilmesi Almanya'nın kaderiydi, ki bu fikirler Almanya'ya yine Batı'dan girmişti. Alman liberalizmi, etatizm, milliyetçilik ve sosyalizm tarafından mağlup edildiğinde, henüz görevleri tamamlanmamıştı.

3. Prusya Ordusu

Leipzig ve Waterloo Muharebeleri'nde savaşan Prusya Ordusu, I. Frederick William'ın organize ettiği ve II. Frederick'in üç büyük savaşta komuta ettiği ordudan çok farklıydı. Prusya'nın eski ordusu, 1806 kampanyasında dağıtılmış ve imha edilmişti ve asla canlanmadı.

Onsekizinci Asrın Prusya Ordusu, hizmete zorlanmış, dayakla zalimce eğitilmiş ve barbarca bir disiplinle birada tutulan erkek-

lerden müteşekkildi. Askerler esas itibariyle yabancıydılar. Krallar, yabancıları kendi tebaalarına tercih ettiler. Krallar inandılar ki, tebaaları çalışmak ve vergi ödemek suretiyle ülkeye askerî güçlerde hizmet ederken olduğundan daha yararlı olabilirdi. II. Frederick, 1742'de piyadenin üçte ikisinin yabancıardan ve üçte birinin yerlilerden oluşturulmasını kendine hedef olarak seçti. Yabancı ordulardan kaçanlar, suçlular, savaş mahkûmları, serseriler, haydutlar ve asker toplayan kimselerin hile ve zor ile silâh altına aldığı kişiler alayların ağırlığını teşkil etmekteydi. Bu askerler her kaçma fırsatından yararlanarak kazanç temin etmeye hazırdılar. Bu yüzden, kaçışların önlenmesi askerî makamların ana endişesiydi. II. Frederick, stratejiyle ilgili ana çalışması *General Principles of Warfare*'e, kaçışların nasıl engelleneceğine dair on dört kuralın ifade edilmesiyle başladı. Taktik ve hatta stratejik mütalâalar (considerations) kaçışın önlenmesine ikincil olmak zorundaydı. Kıtalar ancak sıkı bir şekilde bir araya getirildiklerinde kullanılabilirlerdi. Devriyeler çıkartılamazdı. Püskürtülmüş bir düşman gücünün stratejik takibi imkânsızdı. Gece buluşmak veya saldırmaktan ve ormanlar yakınında kamp kurmaktan sıkı sıkıya kaçınılırdı. Askerlere, hem savaşta, hem barışta birbirlerini daima gözetlemeleri emredilmişti. Siviller, en ağır cezalar tehdidiyle kaçanların yollarını kesmek, onları yakalamak ve orduya teslim etmekle yükümlü kılınmıştı.

Bu ordunun yetkili subayları, kural olarak, asillerdi. Onlar arasında da yabancılar vardı, fakat çoğunluğu Prusyalı Junker sınıfından gelmekteydi. II. Frederick yazılarında tekrar tekrar vurgular ki, asalet unvanı taşımayanlar subay yapılmaya elverişli değildir, çünkü onların zihni onura değil kazanca yöneltilmiştir. Bir bölüğün komutanlığının nispeten yüksek bir gelir getirmesi sayesinde bir askerî mesleğin çok kârlı olmasına rağmen,

aristokratlar oğullarının askerlik mesleğine girmesine itiraz ettiler. Krallar, asil toprak sahiplerinin oğullarını kaçırmak ve askerî okullara yerleştirmek için polis gönderirdi. Bu okullar tarafından verilen eğitim, bir ilkokulun verdiği eğitimden fazla değildi. Yüksek tahsilli erkekler, Prusya'nın yetkili subayları arasında pek azdı.¹

Böyle bir ordu, ancak benzer bir yapıdaki ordularla karşılaştıkça dövüşebilir ve –bir maharetli komutanın yönetiminde– fetih yapabiliyordu.

Fransız Devrimi'nin ve İlk İmparatorluğun orduları halktan devşirilmişti. Bunlar zorla devşirilmiş insanların değil, özgür insanların ordusuydu. Komutanlarının kaçış korkusu yoktu. Bu yüzden bu komutanlar yayılmış hatlarda ileri doğru hareket ve hedef gözetmeksizin yayılım ateşi açma geleneksel taktiklerini iptal edebilirlerdi. Yeni bir çarpışma modeli benimseyebilirlerdi, yani kollarda ve hafif çatışmalarda savaşılabiliyorlardı. Ordunun yeni yapısı önce yeni bir taktik sonra yeni bir strateji ortaya çıkardı. Bunlara karşı Prusya'nın eski ordusu kudretsiz kaldı.

Fransız kalıbı (tarzı) 1808-13'te Prusya Ordusu'nun organizasyonu için bir model olarak hizmet gördü. Model, bedensel durumu uygun olan bütün erkeklerin zorunlu hizmeti prensibi üzerine inşa edildi. Yeni ordu 1813-15 savaşlarından başarıyla çıktı (testi geçti). Sonuç olarak ordunun yapısı yaklaşık yarım asır değiştirilmedi. Bu ordunun bir yabancı saldırgana karşı nasıl dövüşmüş olacağı hiç bilinmeyecektir; bunun denenmesi gereklidir. Fakat bir şey şüpheden âzâdedir ve 1848 Devrimi'ndeki hadiseler tarafından tasdik edilmiştir: Bu ordunun sadece bir kısmına, halka, "iç düşman"a karşı savaşta

güvenilebilirdi ve bir saldırganla popüler olmayan bir savaş bu askerlerle verilemezdi. 1848 Devrimi'ni bastırmada, yalnızca Kraliyet Muhafız Alayları – ki bu birliklerin askerleri krala sadakatleri yüzünden seçilmişti, süvariler ve doğu eyaletlerinden devşirilen kıt'alara tam olarak güvenilebilirdi. Batıdan devşirilen askerler –the militia (Landwehr)– ve çoğu doğu kıtalarının ihtiyatları az veya çok liberal fikirlerden etkilenmişlerdi.

Muhafızlar ve süvariler, silâhlı güçlerin diğer unsurlarının iki yıl hizmet yapmak zorunda olmasına karşılık üç yıl aktif hizmette olmak zorundaydı. Bu yüzden, generaller, iki yılın bir sivil Krala kayıtsız şartsız bağlı bir asker hâline getirmeye çok yetersiz (kısa) olduğu kanaatine vardılar. Prusya'nın Junker'ler tarafından tatbik edilen absolutizm siyasî sistemini korumak için gereken şey, komutanlarının kendilerine saldırma emri verdiği herkese karşı –sorgusuz sualsiz– savaşmaya hazır erkeklerden kurulu bir orduydı. Bu ordu –majestelerinin ordusu, parlâmentonun veya halkın ordusu değil–, Prusya'daki veya Alman Konfederasyonu'nun daha küçük devletlerindeki her devrimci hareketi bastırmayla ve Batı'nın Alman prenslerini tebaalarına anayasalar ve diğer tavizler vermeye (tanımaya) zorlayabilecek muhtemel işgalleri defetmeyle görevliydi. Fransız İmparatoru'nun ve İngiliz Başbakanı Lord Palmeston'un kralların ve aristokratların yerleşik menfaatlerine tehdit teşkil eden popüler hareketlere sempatilerini açıkça itiraf ettiği 1850'ler Avrupası'nda Hohenzollern hanedanının ordusu, yükselen liberalizm dalgası içinde *rocher de bronze* idi. Bu orduyu güvenilebilir ve yenilmez kılmanın anlamı sadece Hohenzollernleri ve onların aristokratik uşaklarını korumak değildi; çok daha fazlaydı: Medeniyetî devrim ve anarşi tehdidinden korumak. Bunlar Frederick Julius Stahl'ın ve sağkanat Hegelcilerin felsefesi idi; bunlar *Klein-*

¹ Delbrück, *Geschichte der Kriegskunst* (Berlin, 1920), Part IV, s. 273 vd., 348 vd.

deutsche tarih okuluna bağlı Prusyalı tarihçilerin görüşleriydi. Bu Kral IV. Frederick William'ın saray halkındaki (court) askerî tarafın mentalitesiydi. Şüphesiz, bu kral sinir hastalığıyla malûldü, geçen her gün kralı tam bir zihnî engellilik hâline getirdi. Fakat, General von Roon tarafından önderlik edilen ve Kral'ın kardeşi ve tahtın vârisi Prens William tarafından desteklenen generallerin kafası netti (clearheaded) ve hedeflerini sebatkârca takip etti.

Devrimin kısmî başarısı Prusya Parlâmentosu'nun kuruluşuyla sonuçlandı. Fakat Parlâmento'nun hakları öylesine kısıtlıydı ki, Başkomutanı (Supreme War Lord), orduyu kumandanların elinde daha güvenilir bir alet hâline getirmenin vazgeçilmez şartları olarak gördüğü tedbirleri benimsemekten alıkoyamadı.

Uzmanlar, iki yıl aktif hizmetin askerleri eğitmek için tam manasıyla yeterli olduğuna kani idi. Teknik ve askerî sebepler yüzünden değil, tamamıyla siyasî mütalâalar yüzünden, kral, askerî kıt'aların görevlerini, 1852'de iki buçuk ve 1856'da üç yıla uzattı. Bu tedbir yoluyla bir devrimci hareketin tekrarlanmasına karşı başarı şansı büyük ölçüde arttı. Askerî kanat, şimdi, Kraliyet Muhafızları ve kıt'alarda aktif görevlerde bulunanlarla, *yakın gelecek için*, kötü silâhlanmış isyancıları etkisiz hâle getirmek bakımından, yeterince güçlü olduklarına kani idi. Buna dayanarak daha ileri gitmeye ve silâhlı kuvvetlerde baştan sona reform yapmaya karar verdiler.

Reformun hedefi, orduyu hem kuvvetlendirmek hem de krala daha sadık hâle getirmektir. Piyade taburlarının sayısı hemen hemen ikiye katlandı, topçular %25 arttı ve pek çok yeni süvari kıt'aları kuruldu. Her yıl askere alınanların sayısı kırk binin altından altmışüç binin üzerine çıktı. Diğer taraftan milisler, aktif ordunun ihtiyatlarına dönüştü-

rülecekti. Yaşlı adamlar, tam manasıyla güvenilir olmadıkları için milis kuvvetlerinde görevden uzaklaştırıldı. Milis kuvvetlerinin yüksek düzeyleri profesyonel askerler arasından yetkili subaylara tevdi edilecekti.²

Saray aktif hizmetin uzatılmasının daha şimdiden ona verdiği gücün bilinciyle ve o an için bir devrimci teşebbüsü bastırabileceğine olan inancıyla, bu reformu parlâmentoya danışmaksızın yaptı. Bu arada, kralın deliliği öylesine bariz bir hâle gelmişti ki, Prens William saltanat naibi olarak tanınmak (installed) zorundaydı; sarayın gücü şimdi aristokratik kliğin ve askerî acelecilerin itaatkâr (uslu) bir taraftarının ellerindeydi. 1859'da, Avusturya ve Fransa arasındaki savaş boyunca, ihtiyat tedbiri olarak ve tarafsızlığı korumak için Prusya ordusu seferber edilmişti. Seferberliğin kaldırılması öyle bir şekilde yapıldı ki, reformun ana hedefleri elde edildi. 1860 ilkbaharında yeni plânlanan kıt'alar teşkil edilmişti. Ancak o zaman, kabine reformu parlâmentoya getirdi ve parlâmentodan reformlar için gerekli harcamayı oylamasını istedi.³

Ordunun faturasına karşı mücadele Alman liberalizminin son politik hareketiydi.

4. Prusya'da Anayasal Çatışma

Prusyanın İkinci (lower) Meclisi'ndeki (milletvekilleri meclisi) liberallerin partilerine verdikleri isimle, İlerlemeciler, reforma şiddetle muhalefet etti. Meclis, tekrar tekrar ordunun faturasına ve bütçeye karşı oy verdi. Kral -IV. Frederick William ölmüş ve yerini I. William almıştı- parlâmentoyu ilga etti; fakat seçmenler ilerlemecilerin çoğunu geri

² Ziekursch, *Politische Geschichte des neuen deutschen Kaiserreichs*, (Frankfurt, 1925-30), I, 29 vd.

³ Sybel, *Die Begründung des deutschen Reiches unter Wilhelm I*, (2d ed. Munich, 1889), II, 375; Ziekursch, *op. cit.*, I, 42.

gönderdi. Kral ve bakanları yasama organının muhalefetine çözemedi. Fakat plânlarına sarıldılar ve anayasal tasdik ve parlâmentonun rızası olmadan plânlarını uyguladılar. Yeni orduyu iki kampanyaya sürüklediler ve 1864'te Danimarka'yı 1866'da Avusturya'yı mağlûp ettiler. Ancak o zaman, Hanover Kralı'nın, Hessen'in Belediye Reisi'nin (Elector), Nassau, Schleswig ve Holstein düklükleriyle Hür Frankfurt Şehri'nin mülklerinin ilhak edilmesinden sonra, Kuzey Almanya'daki bütün devletler üzerinde Prusya'nın hegemonyasının kurulmasından ve Güney Almanya devletleriyle, bu devletlerin Hohenzollern'e teslim olmasını sağlayan askerî sözleşmelerin yapılmasından sonra Prusya Parlâmentosu teslim oldu. İlerlemeci parti bölündü ve eski üyelerinin bazıları hükümeti destekledi. Böylece Kral bir çoğunluk elde etti. Meclis, hükümetin anayasal olmayan işlerine taviz veren bir oylama yaptı ve altı yıl boyunca muhalefet ettiği bütün tedbirleri ve harcamaları gecikerek onayladı. "Büyük Anayasal Çatışma" Kralın tam başarısıyla ve liberalizmin tam hezimetıyla sonuçlandı.

Meclis milletvekillerinden bir heyet, krala parlâmentonun kralın yeni oturumun açılışında yaptığı kraliyet konuşmasına uzlaştırıcı (accomodating) cevabını getirdiğinde, Kral, mağrur bir edayla, son yıllarda davrandığı gibi hareket etmesinin onun bir görevi olduğu ve gelecekte benzer şartlar/durumlar olursa aynı şekilde davranacağını beyan etti. Fakat, mücadelenin seyri esnasında, bir zamanlar ki umutsuzluktan daha fazlası vardı. 1862'de halkın direnişini kırma yolundaki bütün umutlarını kaybetmişti ve tahttan feragate hazırdı. General von Roon, onu, Bismarc'ı başbakan olarak atayarak son bir hamle yapmaya teşvik etti. Bismarc, III. Napolyon'a karşı Prusya'yı temsil etme görevinde bulunduğu Paris'ten aceleyle döndü. Kralı "yorgun, neşesiz ve şevki kırılmış buldu." Bis-

marck siyasî durumu nasıl gördüğünü izaha çalıştığında, William şunu söyleyerek onun sözünü kesti: "Bunların hepsinin nereye varacağını tam olarak görmekteyim. Tam burada, bu pencerelerin baktığı Opera Medyanı'nda, önce senin, biraz sonra da benim başımı kesecekler." Fakat, nihayetinde, Bismarc bildirir: "Benim sözlerim onun askerî onurunu okşadı ve kendisini konumunu ölümüne savunmakla görevli bir subay olarak gördü."⁴

Kraldan daha çok korkanlar Kraliçe, prensler ve birçok generaldi. İngiltere'de Kraliçe Victoria, Prusya velihtıyla evlenmiş olan büyük kız kardeşinin durumunu düşünerek uykusuz geceler harcadı. Berlin Sarayı XVI. Louis ve Marie Antoinette'in hayaletleri tarafından avlanmıştı.

Mamafih, bu korkuların hepsi temelsizdi: İlerlemeciler, bir yeni devrime teşebbüs etmedi ve eğer etselerdi püskürtülmüş olacaktı.

Bu, 1860'ların çok istismar edilmiş liberaleri, bu çalışkanlık alışkanlıklarının sahibi insanlar, bu felsefe çalışmalarının okuyucuları, bu müzik ve şiir aşıkları, 1848 ayaklanmasının niçin başarısız olduğunu çok iyi anlamışlardı. Milyonlarca insanın hâlâ hurafe, hoyratlık ve cehalet kapanında kısıtlı olduğu bir toplumda, halka dayalı bir hükümet kuramayacaklarını biliyordu. Liberalizm ve demokrasinin nihaî başarısı her türlü kuşkunun ötesindeydi. Parlâmenter rejime doğru meyile direnilemezdi. Fakat liberalizmin zaferi, ancak, toplumun, kralın güvenilir askerlerini devşirdiği katmanlarının, aydınlatılmış olması ve böylece liberal fikirlerin destekleyicileri hâline getirilmesi hâlinde elde edilebilirdi. O zaman kral teslim olmaya zorlanacak ve parlâmento, kan su gibi akmaksızın, üstünlük kazanacaktı.

⁴ Bismarck, *Gedanken und Erinnerungen* (new. Ed. Stuttgart, 1922), I, 325 vd.

5. "Küçük Alman" Programı

Prusyalı İlerlemeciler, Anayasa Çatışması'nda Prusya Ordusu'nun tahribi veya zayıflatılması için dövüşmemişlerdi. Anladılar ki, o şartlar altında Almanya'nın, bağımsızlığının savunmak için, güçlü bir orduya ihtiyacı vardı. Orduyu kraldan koparmak ve Alman özgürlüğünün muhafazasının aracına dönüştürmek istediler. Çatışma konusu, kralın mı yoksa parlâmentonun mu orduyu kontrol etmesi gerektiği idi.

Alman liberalizminin hedefi, otuz-tuhaf Alman devletinin yerine birleşik bir liberal devleti yerleştirmektir. Liberallerin çoğu bu müstakbel Alman devletinin Avusturya'yı da ihtiva etmesi gerektiğine inanmıştı. Avusturya, Almanca konuşan diğer ülkelerden çok farklıydı; milletin diğer kısımlarına yabancı, kendine mahsus problemleri vardı. Liberaller Avusturya'yı Alman özgürlüğüne en önemli engel olarak görmekten kendilerini alamamaktaydı. Avusturya Sarayı, Cizvitlerin hâkimiyeti altındaydı ve Avusturya Hükümeti bütün modern fikirlerle hırsla savaştan Papa IX. Pius ile bir anlaşma imzalamıştı. Fakat Avusturya İmparatoru, hanedanının Almanya'da dört yüz yıldan fazla işgal ettiği pozisyonundan gönüllü olarak feragat etmeye hazır değildi. Liberaller, Prusya Ordusu'nun kuvvetli olmasını istediler; çünkü Avusturya hegemonyasından, bir yeni Karşı-Reformasyondan ve müteveffa Prens Metternich'in reaksiyoner sisteminin yeniden tesis edilmesinden korkuyorlardı. Avusturya (ve İsviçre) hariç, bütün Almanlar için tek bir devleti hedeflediler.

Bu yüzden kendilerini, Avusturya'nın daha evvel Kutsal İmparatorluğa ait olan kısımlarını da kapsamak isteyen Büyük Almanlara (Grossdeutsche) zıt olarak, Küçük Almanlar (Kleindeutsche) olarak adlandırdılar.

Fakat, bunun yanında, Prusya Ordusu'nun güçlendirilmesini istemelerine sebep olacak başka dış politika problemleri vardı. Fransa bu yıllarda imparatorluğunu ancak taze askerî zaferlerle muhafaza edebileceğine inanan bir maceracı tarafından yönetilmekteydi. Bu kişi, hâkimiyetinin daha ilk on yılında iki kanlı savaşa girişmişti. Şimdi sıra Almanya'da görünmekteydi. Hiç şüphe yok ki, III. Napolyon Rhine nehrinin doğu yakasını ilhak etme fikriyle coşmaktaydı. Almanya'yı Prusya Ordusu dışında kim koruyabilirdi?

Fazladan bir problem daha vardı: Schleswig-Holstein. Holstein'ın, Lauenburg'un ve Güney Schleswig'in vatandaşları Danimarka yönetimine şiddetle muhalefet etmişti. Alman liberalleri, hukukçuların ve diplomatların Elbe düklüklerindeki çeşitli tevarüs (hak) iddialarıyla ilgili sofistike argümanlarına pek kulak asmadılar. Bir ülkeyi kimin yönetmesi gerektiği sorununun feodal hukukun ve asırlık aile anlaşmalarının şartlarına/kurallarına göre karara bağlanması gerektiğini söyleyen doktrine inanmadılar. Düklüklerin halkaları, yegâne ünvanı (title) Schleswig'de tartışmalı bir veliahtlık iddiası bulunan ve Holstein'daki veliahtlıkla hiç alakası olmayan bir prenses ile evlenmiş olan bir adamın hâkimiyetini kabul etmeye isteksizdi. Bu insanlar, Alman Konfederasyonu içinde bir otonomiye hedeflemekteydi. Tek başına bu gerçek liberallerin gözünde önemli göründü. Neden Almanlara, İngiliz, Fransız, Belçikalı ve İtalyanların hâlihazırda sahip olduğu şey inkâr edildi? Fakat Danimarka Kralı iddialarından vazgeçmeye hazır olmadığından, bu sorun silahlara başvurmaksızın çözülemezdi.

Bütün bu problemleri sonraki olaylar açısından yargılamak hata olacaktır. Bismarç, Schleswig-Holstein'ı Danimarkalı mütehakimlerin boyunduruğundan ancak Prusya'ya ilhak etmek için kurtardı; ve sadece Güney Schleswig'i değil, halkı Danimarka Krallı-

ği'nda kalmak isteyen Kuzey Schleswig'i de ilhak etti. III. Napolyon Almanya'ya saldırmadı; Fransa'ya karşı savaşı tutuşturan Bismarc idi: 1860'ların başında kimse bu sonucu önceden göremedi. O zamanlar Avrupa ve Amerika'da herkes, Fransız İmparatorunu en önemli barış ihlâlcisi ve saldırgan olarak görmekteydi. Birliğe yönelik Alman özleminin dışarıda gördüğü sempatinin sebebi, büyük ölçüde, bir birleşik Almanya'nın Fransa'yı dengeleyeceği ve böylece Avrupa'da barışı daha emniyetli hâle getireceği kanaatiydi.

Küçük Almanlar dinî önyargıları tarafından da yanlış yönlendirildiler. Liberallerin çoğu gibi, Protestanizm düşüncesinin Ortaçağ karanlığından aydınlanmaya uzanan yolda ilk adım olduğunu düşündüler. Avusturya'dan korktular, çünkü O Katolikti; Prusya'yı tercih ettiler, çünkü onun nüfusunun çoğu Protestandı. Bütün tecrübeye rağmen, Prusya'nın liberal fikirlere Avusturya'dan daha açık olduğunu umdular. O kritik yıllarda, Avusturya'daki siyasî şartlar, şüphesiz, tatkâr değildi. Fakat, sonraki olaylar ispatladı ki, Protestanizm özgürlüğün Katolizmden daha iyi bir garantisi değildir. Liberalizmin ideali kilise ile devletin tam olarak ayrılması ve toleranstır –kiliseler arasındaki farklılıklarla alâkası olmaksızın.

Fakat bu hata da yalnız Almanya ile sınırlı değildi. Fransız liberaller öylesine aldanmıştı ki, Prusya'nın Königrätz (Sadova)'daki zaferini ilkin alkışlarla karşıladılar. Ancak ikinci defa düşündüklerinde Avusturya'nın düşüşünün Fransa'nın da düşüşünü getireceğini idrak ettiler ve –çok geç olarak– *Revanche pour Sadova* muharebe çığlığını yükselttiler.

Königrätz Alman liberalizmi için her bakımdan mahvedici bir yenilgi idi. Liberaller bir kampanya kaybettiklerinin farkındaydı. Mamafih, içleri umut doluydu. Kuzey Almanya'nın yeni parlâmentosunda, kavgaları

yolunda sıkı bir şekilde ilerlemeye başladılar. Hissettiler ki, bu kavga liberalizmin zaferi ve mutlakiyetçiliğin püskürtülmesiyle neticelen-dirilmeliydi. Kralın “ordusunu” halka karşı kullanmaya muktedir olamayacağı an her geçen gün yaklaşmaktaydı.

6. Lassale Olayı

Prusya Anayasa Mücadelesi'yle Ferdinand Lassale'in adını anmadan meşgul olmak mümkün olacaktı. Lassale'in müdahalesi olayların akışını etkilemedi. Fakat, yeni bir şeyin gelişini önceden haber verdi; bu, Almanya'nın ve Batı Medeniyetinin kaderini şekillendirecek güçlerin şafağıydı.

Prusyalı İlerlemeciler özgürlük mücadelelerini yürütürken, Lassale onlara şiddet ve ihtirasla saldırdı. İşçileri, sempatilerini İlerlemecilerden uzaklaştırmak için kışkırttı. Sınıf savaşının İncilini ilân etti. İnandı ki, İlerlemeciler, burjuvazinin temsilcileri olarak, işçinin ezeli düşmanıydı. Devletle değil, sömürücü sınıflarla vuruşmanız gerekiyordu. Devlet sizin arkadaşınızdır; şüphesiz Herr von Bismarc tarafından yönetilen devlet değil, benim tarafımdan, Lassale tarafından yönetilen devlet.

Bazı insanların şüphe ettiği gibi, Lassale Bismarc'ın maaşlıları listesinde değildi. Kimse Lassale'ye rüşvet veremezdi. Sadece onun ölümünden sonra bazı eski arkadaşları hükümet parası aldı. Fakat, hem Bismarc hem Lassale, İlerlemecilere saldırdıklarından hemen hemen müttefikler hâline geldiler. Ancak yıllar sonra bu ilişkilerin sırrı ifşa edildi. Eğer Lassale bu buluşmalardan hemen sonra bir düelloda aldığı yaralardan ölmeseydi (31 Ağustos 1864), bu iki ihtiraslı adam arasındaki açık ve uzun vadeli bir işbirliği bir netice verir miydi yoksa vermez miydi diye tartışmak boşunadır. İki de Almanya'da en büyük gücü elde etmeyi hedeflemekteydi.

Bismarc ve onun askerî ve aristokrat arkadaşları liberallerden öylesine nefret ediyorlardı ki, kendi yönetimlerini muhafaza etmekte yetersiz oldukları anlaşılırsa, ülkenin kontrolünü ele geçirmeleri için sosyalistlere yardım etmeye hazırdılar. Fakat – şimdilik-İlerlemeciler üzerinde sıkı bir dizgin tutmaya yetecek kuvvetleri vardı. Lassale'nin desteğine ihtiyaç yoktu.

Lassale'nin Bismarc'a devrimci sosyalizmin liberalizme karşı kavgada güçlü bir müttefik olduğu fikrini verdiği doğru değildir. Bismarck çoktandır aşağı sınıfların Kraliyete orta sınıflardan daha sadık olduğuna inanmaktaydı.⁵ Bunun yanında Paris'te Prusyalı bir elçi olarak Sezarizmin işleyişini gözlemleme fırsatı bulmuştu. Belki, universal ve eşit oy hakkına yönelik meyli Lassale ile konuşmaları tarafından kuvvetlendirilmiş olabilir. Fakat o an için Lassale'nin işbirliğinin ona bir yararı yoktu. Lassale'nin partisi hâlâ önemli sayılamayacak kadar küçüktü. Lassale öldüğünde Allgemeine Deutsche Arbeiterverein'in dört binden fazla üyesi yoktu.⁶

Lassale'nin ajitasyonu İlerlemecilerin faaliyetlerini engellemedi. Lassale'nin ajitasyonu onlar için bir engel değil baş ağrısıydı. Lassale'nin doktrinlerinden öğrenebilecekleri bir

şey de yoktu. Prusya'nın Parlamentosunun yalnızca bir göz boyaması ve ordunun abso-lütizminin ana kalesi olması onlar için yeni değildi. Tam da bunu bildikleri için büyük çatışmada dövüştüler.

Lassale'nin demagog karakteri dikkate değer, zira Almanya'da ilk defa onunla sosyalizm ve etatizm fikirleri liberalizm ve hürriyete muhalif olarak siyaset sahnesinde belirdi. Lassale'nin kendisi Nazi değildi; fakat Nazizmin en meşhur müjdecisi ve Führer'lik pozisyonunu hedefleyen ilk Alman idi. Lassale, Aydınlanmanın ve liberal felsefenin bütün değerlerini reddetti, Orta Çağ'ın ve Kraliyet yönetimini meşrulaştırıcıları yaptığı gibi değil. Aydınlanmanın ve liberal felsefenin değerlerini reddetti, fakat aynı zamanda onları tam manasıyla ve daha geniş anlamda gerçekleştirmeyi vaat etti. Liberalizmin sahte özgürlüğü hedeflediğini, kendisinin gerçek özgürlüğü getireceğini iddia etti. Özgürlüğün düşmanları polis değil burjuvaydı.

Gelecek çağın ruhunu en iyi karakterize eden sözleri sarf eden Lassale idi: "Devlet Tanrı'dır".

* "The Origins of Nazism", *Omnipotent Government: The Rise of Total State and Total War*, Yale University Press, 1944.

Çeviren: Atilla Yayla

⁵ Ziekursch, *op.cit.*, 107 vd.

⁶ Oncken, *Lassale* (Stuttgart, 1904), s. 393.